

המרחב הערבי וממשל טראמפ 2.0

יואל גוז'נסקי, אמירה אורון, אופיר וינטר | 23 בינואר, 2025 | גיליון 1939

הכהונה השנייה של טראמפ כנשיא אינה צפויה להיות 'שידור חוזר' של מדיניותו כלפי המזרח התיכון בכהונתו הקודמת. זאת, לאור השינויים שהתרחשו באזור ובראשם הפיחות בעוצמת איראן ו"ציר ההתנגדות" שבהובלתה, מרכזיותה המחודשת של הסוגייה הפלסטינית והנכסיות הגוברת של מדינות המפרץ בתחרות הבין-מעצמתית. עמדתו הבסיסית החיובית של הנשיא טראמפ כלפי מספר משטרים באזור ואף יחסיו הטובים עם חלק ממנהיגיהם הם בעלי פוטנציאל לייצר מומנטום חיובי בנתיב הנורמליזציה הישראלית-ערבית. אלא שהמלחמה מול חמאס שינתה את שיקוליהם של שחקנים מרכזיים באזור לגבי הצורך בהסדר ישראלי-פלסטיני, ועל טראמפ וכמובן גם על ישראל, להביא זאת בחשבון.

הניסיון להעריך מה תהיה המדיניות האמריקאית בעידן כהונתו השנייה של הנשיא טראמפ ביחס למדינות ערב צריך לקחת בחשבון את השונות הרבה ביניהן, ואת העובדה שדפוסי המדיניות של ממשל טראמפ החדש לא יתאמו בהכרח את דפוסי ממשלו הקודם. זאת, בין היתר בשל ההתפתחויות שנרשמו במזרח התיכון בעקבות מהלחמה הרב-זירתית שישראל מעורבת בה מאז ה-7 באוקטובר 2023. המרחב הערבי אינו מקשה אחת ויש לבחון את מוקדי הכוח העיקריים בו - מצרים, ירדן ומדינות המפרץ - על מנת לנסות ולשער מה יהיה טיב היחסים בינו לבינן. זאת, כמובן, גם על רקע חשיבותן האסטרטגית של מדינות אלו לישראל.

מצרים

מצרים צופה בחשש לתחילתה של כהונת הנשיא טראמפ, כפי שמעידות הצהרות רשמיות מקהיר וכן דברי הפרשנים ובעלי הטורים בתקשורת המצרית. ככלל, את היחס של מצרים לממשל הנכנס בארצות הברית יש לבחון על פי הצירים המרכזיים הבאים: ציר הסוגייה הפלסטינית וציר היחסים הבילטרליים בין המדינות.

ההקשר הפלסטיני - בראייה המצרית, הסיוע חסר התקדים שממשל ביידן העניק לישראל והעמידה האיתנה לצידה מיומה הראשון של המלחמה הם שאפשרו את המשך הלחימה הקשה ברצועת עזה ואחר כך בלבנון - מלחמה שהביאה להרג אזרחים חסר תקדים בהיקפו ולהרס כל התשתיות ברצועת עזה. רבו מאמרי הדעה שהטילו אשמה על ארצות הברית - במידה לא פחותה מזו שהושתה על ישראל - לטבח ו"רצח העם", כפי שהגדירו זאת הכותבים. זאת ועוד, לארצות הברית יוחסה יכולת למנוע את ההסלמה האזורית ולדברי פרשנים היא נמנעה מלעשות כן ככל שהתקדמה המלחמה; על אף מאמצי הממשל להביא להפסקת אש,

ישראל התעלמה מכך בציפייה לניצחוננו של טראמפ בבחירות לנשיאות. במקביל לעמדה השלילית השוררת בקרב הציבור והמשטר כלפי הממשל הדמוקרטי, הפרשנים והמומחים שבים ומזכירים את מהלכי טראמפ בעבר למען ישראל, בפרט העברת השגרירות האמריקאית לירושלים, ההכרה המלאה בריבונות ישראל ברמת הגולן ו"עסקת המאה" שהביאה לכינון 'הסכמי אברהם'.

עוד הודגש אופי המינויים הבכירים שעליהם הודיע הנשיא טראמפ למחרת היבחרו (מזכיר המדינה, השגרירה לאו"ם, השגריר בישראל, השליח למזרח התיכון), המעידים על המשך המדיניות האוהדת כלפי ישראל ואף העצמתה, וגם כלפי ממשלתה ומדיניות ההתנחלות ביהודה ושומרון. יתרה מכך, מומחים בכירים, ביניהם מזכ"ל הליגה הערבית ושר החוץ המצרי לשעבר, עמר מוסא, הזהירו מפני עידן "ההגמוניה הישראלית", שלדבריהם יבוא לידי ביטוי בכפיית רצון ישראל על המזרח התיכון. בנוסף העריכו שישראל תמשיך להתנגד להקמת מדינה פלסטינית והכיבוש יימשך.

שתי אמירות של הנשיא הנבחר טראמפ מהזמן האחרון חיזקו את התובנות הללו וזכו לתגובות נרעשות במצרים: ראשית, אמירה של הנשיא כי "ישראל קטנה" – במהלך קמפיין הבחירות, ב-16 באוגוסט, אמר המועמד לנשיאות שישראל היא נקודה קטנטנה בהשוואה לשטחי האדמה הענקיים במזרח התיכון ויש להרחיבה. אמירה נוספת שזכתה לכותרות במצרים היא "גיהנום לכל" - איום כי אם החטופים הישראליים שבשבי חמאס לא ישוחררו עד השבעתו, יהיה גיהנום במזרח התיכון. הדברים התפרשו במצרים כמסר שהוא יפעיל לחץ אגרסיבי על חמאס ובכל המזרח התיכון למען ישראל. הפרשנים ציינו שמעולם לא נשמע איום כזה, וכי יש להתייחס אליו במלוא הרצינות שכן טראמפ אינו צפוי ועלול לנקוט צעדים קיצוניים. ההבנה היא, שכולם ישלמו מחיר קשה עבור האינטרס של ישראל, שתמיד תהיה מוגנת ומגובה בתמיכה מלאה מצד הממשל הרפובליקני.

היחסים הביטורליים - מערכת היחסים האמריקאית-מצרית התנהלה כללית ולאורך שנים על מי מנוחות, בלי הצהרות לעומתיות. עם זאת, הביקורת האמריקאית על מצרים לגבי סוגיית זכויות האדם בה חזרה לסדר היום כשממשל ביידן החליט בספטמבר 2023 להתנות כ-320 מיליון דולר מתוך סכום הסיוע השנתי של 1.3 מיליארד דולר ככל שיובחן שיפור במדיניות מצרים בהקשר זה, כולל שחרור אסירים פוליטיים. במקביל, התנהל שיח אינטנסיבי ברמת הנהגות מצרים וארצות הברית, מזכיר המדינה אנתוני בלינקן בקהיר ערך ביקורים תכופים בקהיר ועמדות תואמו לנוכח המלחמה ברצועת עזה.

במהלך ממשלו הראשון של טראמפ ניכרה כימיה בינו לבין הנשיא אל-סיסי ומצרים זכתה לתמיכה וסיוע אמריקאים הרבה יותר מאשר בתקופת נשיאותו של ברק אובמה. על רקע זה הוסרו סימני שאלה מצרכי ההצטיידות של הצבא המצרי. הסיוע ניתן ללא התניה פומבית

בשיפור מצב זכויות האדם במצרים, כשהנושא נדון בחדרי חדרים, תוך בקשה מהמשטר שלא לאתגר את מבקרי מצרים בווינגטון. עוד היבט של הרצון הטוב האמריקאי ביחס למצרים היה מתן ההלוואה הנדיבה מקרן המטבע, שהייתה חיונית מאוד לייצוב הכלכלה המצרית. הציפייה מממשלו הבא של טראמפ כוללת את המשך התמיכה בתוכניות הסיוע של קרן המטבע וכן תמיכה בעמדת מצרים בנוגע לסכר הנהדה, כפי שביטא זאת בעבר הנשיא טראמפ.

ההערכה המצרית למדיניות הצפויה של ממשל טראמפ כלפי מצרים משכללת את הפרמטרים הבאים: הגדרתו כאיש עסקים היודע לבצע עסקאות, גישתו הבסיסית האוהדת למצרים ולנשיא אל-סיסי, התנהלות העבר האוהדת לישראל והצהרותיו האחרונות בסוגיה הפלסטינית. כל אלו מובילים להערכה הזוהרה מאוד המלווה בחשש, שניתן לצפות לאותה המדיניות שהנשיא טראמפ הוביל בעבר אך לשיפור מה בהשוואה לממשל בידן בסוגייה המרכזית של הפסקת המלחמה בעזה.

ירדן

במשך עשרות שנים מנהלת ירדן עם ארצות הברית ברית אסטרטגית, שנהנית מתמיכה דו-מפלגתית. במהלך מערכת הבחירות האחרונה לנשיאות האמריקאית הקפידה ירדן על עמדה ניטרלית, ועם היוודע תוצאותיהן [ביר](#) המלך עבדאללה את דונלד טראמפ על זכייתו והביע תקווה לעבוד עמו למען שלום האזור ויציבותו. ואולם, לצד הנימוסים הדיפלומטיים, ניכר שמרבית הפרשנים המקורבים לארמון המלוכה הירדני אינם רוויים נחת מחזרת טראמפ לבית הלבן וסבורים כי ממשלו צפוי להיות פחות נוח לירדן מאשר הקודם, הן במישור היחסים הבילטרליים והן במישור מדיניותו המזרח תיכונית.

כהונתו הקודמת של טראמפ זכורה בירדן כתקופה שבה אומנם נשמרו קשריה הקרובים עם ארצות הברית ולא נרשמה פגיעה בסיוע האמריקאי לממלכה, אך גם לא התפתח שיח אישי הדוק בין מנהיגי שתי המדינות וירדן נותרה בשולי מדיניותו המזרח תיכונית של הממשל. לעומת זאת, במהלך כהונת בידן חלה התקרבות מסוימת ביחסים: בספטמבר 2022 [חתמו](#) ווינגטון ועמאן על מזכר הבנות רב-שנתי משודרג (2023-2029), שבמסגרתו הובטח לירדן סיוע כלכלי וצבאי אמריקאי בסיסי של לפחות 1.45 מיליארד דולר בשנה - גידול של 13.7% לעומת מזכר ההבנות הקודם. הסיוע השנתי שאישר הקונגרס לירדן ל-2025 אמור אף להגיע ל-2.1 מיליארד דולר.

יתרה מכך, טראמפ - בניגוד לביידן - נתפס בעמאן כמי שאינו נוהג לייחס חשיבות מספקת לתפקידה האזורי של ירדן ונושא עיניים למדינות המפרץ העשירות, בדגש על איחוד האמירויות וערב הסעודית. אלה נחשבות בראייתו שותפות עסקים מרכזיות של ארצות הברית, למשל בתחום הנשק, בעוד ירדן היא מדינה דלת-אמצעים, שתומתה הנתפסת לאינטרסים הכלכליים האמריקאיים פחותה. מנגד, ירדן מוצאת בטרמפ גם יתרון מסוים על הדמוקרטים

במישור היחסים הביטחוני, והוא העניין הפחות של ממשלו בזכויות אדם ובחרויות פרט (אם כי גם ממשל בידן לא הרבה להתעמת עם ירדן בסוגיות אלו).

החשש העיקרי של ירדן מטרמפ נוגע למדיניותו האזורית. בכהונתו הראשונה נקט טראמפ עמדות שנתפסו בירדן כפרו-ישראליות וכפוגעניות כלפי הפלסטינים, ובראשן העברת שגרירות ארצות הברית לירושלים, הפסקת המימון לסוכנות אונר"א וקידום "עסקת המאה", שהתפרשה על ידי גורמים בישראל כמתן אור ירוק אמריקאי להחלת ריבונות ישראלית חד-צדדית על שטחים בגדה המערבית. עבור ירדן, שכמחצית מתושביה ממוצא פלסטיני, צעדים אלה היו ועודם איום ישיר על הסדר הפנימי והביטחון הלאומי של הממלכה, החוששת שטרמפ ינקוט קו מדיני דומה ואף קיצוני יותר בכהונתו השנייה, כאשר בישראל מכהנת ממשלת ימין ולתפקידי מפתח בממשלו מונו אישים הנחשבים לתומכים בקו מדיני החופף לזה שלה בהקשר הישראלי-פלסטיני.

תרחיש האימה הירדני הוא התנעה מחדש של תכנית ברוח "עסקת המאה" על ידי ממשל טראמפ, בתיאום עם ממשלת ישראל. בראייתה, הסכנות הקונקרטיות הן קידום מהלכים לסיפוח חלקים מהגדה המערבית על ידי ישראל, עידוד ישיר או עקיף של הגירת פלסטינים לירדן ופגיעה במעמד המיוחד של ירדן במקומות הקדושים בירושלים. בעיני עמאן, צעדים מעין אלה עשויים לסתום את הגולל על רעיון שתי המדינות ולחזק את תפיסת "המולדת החלופית", קרי פתרון הבעיה הפלסטינית על חשבון ירדן תוך ערעור זהותה הלאומית הייחודית. פרשנים ירדנים המקורבים לארמון [מגדירים](#) תרחיש מעין זה כקו אדום ואף כהכרזת מלחמה.

סיכון נוסף שמזהה ירדן בממשל טראמפ נוגע למדיניותו כלפי איראן, שצפויה להיות נוקשה וכוחנית יותר משל בידן ועלולה לגרור להסלמת העימותים האזוריים המקרינים על הממלכה. לאחר ה-7 באוקטובר סבלה ירדן מחתרנות מצד איראן ושלוחיה במרחב האווירי והיבשתי שלה ומפגיעה חות'ית בחופש השיט לנמל עקבה, המוצא היחיד שלה אל הים. בד בבד, ל"מטבע האיראני" של טראמפ יש גם צד שני – וחיובי, מבחינת ירדן – והוא חיזוק ההרתעה האמריקאית מול איראן, המשך הסגה לאחור של חזון "הסהר השיעי" ובלימת החתרנות האיראנית שהתדפקה בשנים האחרונות על גבולותיה.

נוכח האתגרים הנובעים מחזרת טראמפ לנשיאות, צפויה ירדן לפעול בשני אפיקים עיקריים: שיפור דימוי הנכסיות של ירדן בוושינגטון; ירדן תבקש להפגין בפני טראמפ את תפקידה החיוני כמסייעת לשמירת ביטחון האזור ויציבותו, וזאת במכלול סוגיות הניצבות בלב החזון של ממשלו, בכללן – ייצוב המציאות בסוריה שלאחר אסד ושיקום המדינה; בלימת טרור והברחות סמים ונשק בגבולותיה עם סוריה וישראל; תרומה למאבק באיראן ובשלוחיה; עידוד השקט במקומות הקדושים במזרח ירושלים; חיזוק האינטגרציה האזורית דרך פיתוח תשתיות גז ונתיבי תעבורה

וסחר בין נמלי הים התיכון למדינות המפרץ, והשתלבות בתהליכי הנורמליזציה הערביים-ישראליים בכפוף לאילוצי דעת הקהל הפנימית בממלכה.

סיכול "עסקת מאה חדשה": ירדן תנסה לייצר חזית בינלאומית מאוחדת יחד עם מצרים, ערב הסעודית ומדינות האיחוד האירופי, כדי לשכנע את ממשל טראמפ להציג בקדנציה השנייה שלו מתווה הסדר משופר לסכסוך הישראלי-פלסטיני, שבקצהו פתרון שתי המדינות והקמת מדינה פלסטינית. לשיטתה של ירדן, המלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר הוכיחה שאין להתעלם מהפלסטינים ושיציבות האזור בכלל וירדן בפרט תלויה במציאת הסדר צודק לבעיה הפלסטינית. יתרה מכך, נורמליזציה ישראלית-סעודית נתפסת בעיני ירדן כקלף הלחץ המשמעותי האחרון שנותר בידי העולם הערבי כדי לדרבן את ישראל לקבל את הוויתורים הנחוצים להשגת ההסדר המיוחל. מנגד, הסכם נורמליזציה סעודי-ישראלי שלא יבטיח אופק מדיני ישראלי-פלסטיני יוצר – מבחינתה – פתח מחודש לקידום רעיון "המולדת החלופית". לפיכך, היא משליכה את יהבה על השפעתה של ערב הסעודית בווינגטון ומייחלת לגיבוש עמדה ערבית מאוחדת בהובלת ריאד.

ככל שירדן תצליח להגביר את מודעותו של ממשל טראמפ לנכסיותה ולשכנעו לקדם הסדר שיעניק אופק מדיני לפלסטינים, כך יקל עליה לאזן בין האינטרס בשימור הקשרים האסטרטגיים עם ארצות הברית וישראל ובין הלחצים הנגדיים שמפעילה עליה דעת הקהל הפנימית. ישראל, מצדה, יכולה לשקף בפני הממשל האמריקאי הנכנס את הערכתה לתפקידי המפתח שממלאת ירדן בסוגיות רבות באזור, לעודדו לגלות בכהונתו השנייה קשב רב יותר לרגישויותיה ולצרכיה ולקרוא לו לפעול לשילובה בתהליכי האינטגרציה האזוריים. פעולות ישראליות ברוח זו לא יועילו רק לירדן וליציבות האזורית, אלא גם לשיפור היחסים הביטורליים המעורערים בין ירושלים לעמאן.

מדינות המפרץ

בחירת טראמפ לכהונת נשיאות נוספת נתפסת, ככלל, כאירוע חיובי בקרב מדינות המפרץ. הגם שיש ביניהן העדפות אסטרטגיות וניואנסים ניכרים. כך למשל, בתקופת הכהונה הראשונה של טראמפ לא התפתחו (ככל הידוע) יחסים אישיים בינו וצוותו לבין ההנהגה הקטרית. זאת, לעומת יחסי עבודה קרובים ואף אישיים שתפתחו בינו וצוותו, במיוחד חתנו, ג'רארד קושנר, עם שליטי ערב הסעודית ואיחוד האמירויות – במיוחד לעומת תקופת נשיאותו של ברק אובמה, יחסים אלה תרמו לגיבוש 'הסכמי אברהם'. למרות השיפור המשמעותי שחל ביחסים שבין ערב הסעודית ואיחוד האמירויות לממשל ביידן לקראת סוף כהונתו, בתי המלוכה במפרץ מייחסים יותר יתרונות מאשר חסרונות לבחירת טראמפ לנשיאות והם צופים הידוק שיתוף הפעולה ותשומת לב רבה יותר בווינגטון לאינטרסים שלהם. למעט היעדר התגובה האמריקאית להתקפה של איראן ושלוחיה נגד מתקני הנפט בערב הסעודית בספטמבר 2019,

בתקופת נשיאותו הראשונה של טראמפ בחירתו השנייה נתפסת כעדיפה על פני בחירת קמלה האריס. זאת, בשל שורה של תנאים ונסיבות:

ראשית, לטראמפ אישית ולמספר אנשי צוותו היכרות קודמת עם מנהיגים במדינות המפתח - מחמד בן-סלמאן, יורש העצר והשליט בפועל בערב הסעודית, ומחמד בן-זאיד, נשיא איחוד האמירויות. טראמפ הרעיף שבחים במיוחד על בן-סלמאן בזמן מסע הבחירות שלו, כינה אותו "חבר" ואף שמר עימו על [קשר קרוב](#) במהלך כהונת ביידן [ודוונ](#) על עסקים נרחבים שלו ושל משפחתו במפרץ. שנית, כמו במצרים, גם במפרץ שוררת שביעות רצון מופגנת מכך שטראמפ בקדנציה הקודמת שלו לא לחץ על המדינות בענייני זכויות אדם והיעדר חופש פוליטי. ביידן היה ביקורתי מאוד כלפי הסעודים. ואף איים בהטלת סנקציות, בעיקר על רקע פרשת רצח חשוקג'י והמלחמה שניהלה ערב הסעודית בתימן. שלישי, קיימת במפרץ ציפייה כי טראמפ יוביל קו תקיף יותר מאשר ביידן כלפי איראן ויוביל קמפיין של לחץ כלכלי ודיפלומטי על איראן שיחליש עוד את איראן, בנוסף לנזקים שהסבו לה מתקפות שבצעה ישראל נגדה ונגד, ציר ההתנגדות" שבהובלתה בשנה האחרונה.

לבסוף, במדינות המפרץ נמצא הנושא הפלסטיני גבוה בסדר היום האזורי כתוצאה מהקדימות לו הוא זוכה בדעת הקהל בעקבות המלחמה ברצועת עזה. מכאן הציפייה, שטראמפ יעניק מומנטום לתהליך מדיני-אזורי שיכלול נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית ובמסגרת זו גם התקדמות בתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. יתכן שציפייה זו, מקורה באמונה ביכולתו להשפיע על מקבלי ההחלטות בישראל ובמיוחד על ראש הממשלה, בנימין נתניהו. בהתבטאויות פומביות לפני בחירת טראמפ לנשיאות, בכירים בערב הסעודית ובאיחוד האמירויות הזכירו במפורש, יותר מאשר בעבר, לרצון לראות התקדמות לעבר הקמה של מדינה פלסטינית – בעבור ערב הסעודית כתנאי לנורמליזציה עם ישראל ובעבור איחוד האמירויות כתנאי למעורבותה בייצוב ובשיקום רצועת עזה "ביום שאחרי".

בקרב מדינות המפרץ, אולי יותר מבכל מקום אחר במרחב הערבי, ישנה שביעות רצון מכהונה נוספת של טראמפ במיוחד שזו מקפלת בתוכה שינויים אזוריים משמעותיים לטובתן, ובראשן חולשתה של איראן. יש יותר עדויות באשר לכיווני המדיניות של טראמפ ביחס לאיראן ופחות ביחס להסדר אזורי הכולל נורמליזציה ישראלית-סעודית. לאחר כשנה וחצי של מלחמה הקדימות לה זוכה הסוגיה הפלסטינית טושטשו לפחות באופן זמני הבדלים רבים בעיקר בין הגישה המפרצית המתונה יותר לבין גישתן של מצרים וירדן לסוגיה.

בהקשר האמריקאי-סעודי במיוחד ישנה ציפייה לירח דבש ביחסים לאור החשיבות שמייחס טראמפ לממלכה, ולמנהיגה, בהקשרים של הובלת תהליכים, ביטחון אנרגיה, ורכישות נשק – במובנים רבים, עבור טראמפ, הדוגל בגישה עסקית של תן-וקח, ערב הסעודית, ולא-דווקא ישראל, היא בעלת הברית הטבעית. אין זה אומר כי לא יכולים להיווצר אתגרים ליחסים, בעיקר

בכל האמור לחתימה על הסכם הגנה רובוסטי, כפי שמבקשים הסעודים, אך שאינו עולה בקנה אחד עם תפיסת עולמו של טראמפ המבקש שלו להעמיק את המחויבות הצבאית האמריקאית במזרח התיכון.

לסיכום, בין מדינות ערב ניכרת הסכמה רחבה כי על הרכיב הפלסטיני להיות בעל משמעות רבה יותר מאשר זו שיוחסה לו בתוכנית השלום שהציג הנשיא טראמפ בקדנציה הקודמת שלו, או כפי שהוצגה על-ידי חלקן לפני ה-7 באוקטובר 2023. אם ישראל תדחה רציונל אזורי נרחב זה ותדבק בהתנגדותה לאפשרות לקדם הסדר ישראלי-פלסטיני, אדוי תהיה עלולה למצוא עצמה מבודדת ולהחמיץ הזדמנות היסטורית לשלום עם מדינות שכנות נוספות, ובראשן ערב הסעודית, ולחוות פגיעה ביחסיה עם מצרים, ירדן ומדינות 'הסכמי אברהם'. יתרה מכך, סירוב ישראלי לכל התגמשות בהקשר הישראלי-פלסטיני עלול ליצור מתחים בינה לבין ממשל טראמפ, אשר עשוי לאמץ את גישתן של מדינות ערב.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט